

Nyelvi és tárgyi magyarázatok

a Vogul Népköltési Gyűjtemény III. kötetében kiadott
medveénekekhez. *)

Első szakasz.

Az égből való leszállás énekei (I—V).

I.

A „Réti állat *Tārəm* leányának“ nevezett medve „felülről való leszállásának“ középszoszvai énekét (*numəl va'jlam ērā* III, 1—33) a Szoszva középtáján fekvő *An-jä paul*-ban *Ánšim Kiritš* *Sontin* közlése nyomán jegyeztem fel 1889. január 17-én.

Cím: *nurəm-uj* helyes fordítása: 'réti állat' = 'medve', az *unt uj* 'erdei állat' = 'medve' költői kifejezés párhuzamosa (I, I, 240; II, 761).¹⁾ A 'hatalmas állat' fordítás itt s az ének szövegében népetimológiai magyarázatból eredt tévedés, mint ezt már régóta megállapítottam²⁾ (I. NyK. XXVI, 13). KANNISTO szerint (FUF.

*) Egykori vogul tanulmányútam gyűjtéseiből mindeddig feldolgozatlan és kiadatlan az összehasonlító nyelvkutatás szempontjából oly nagyfontosságú *vogul szókincs*. Ennek előmunkálatai során elkészültek az utóbbi évek folyamán a felső-lozvai (északi), alsó-lozvai, pelymi, kondai és tadvai lexikális anyagnak lapszeletekre való átírásai s betű szerint való rendezése; s folyamatban van ugyane munka az immár kiveszett közép-lozvai nyelvjárást illetőleg. Igen jelentős tartozéka e szótári munkálatoknak a szövegekhez fűződő s maguktól a közlőktől származó *tárgyi és nyelvi magyarázatok*, melyeken a szöveg értelmezése és fordítása alapul. A Vogul Népköltési Gyűjtemény I. és II. köteteinek immár megjelent ily jegyzetei után e közleménnyel a további kötetek magyarázó anyaga következik: remélvén, hogy az élet alkonyán sikerül befejezéshez juttatnom a feladatot, melynek munkájára a megdicsőült Mester már az ifjúkor reggeli verőfényében lelkes szeretettel buzdított.

¹⁾ Ahol az idézet helyének jelzésében a kötetszámra vonatkozó római szám előtt a forrásmunka nincs megnevezve, a Vogul Népköltési Gyűjtemény illető kötete értendő.

²⁾ Újabbán rábukkantam jegyzeteim közt az *unt-uj*-nak is egy felső-lozvai közlőtől eredő, hasonló népetimológiai magyarázatára: «A medve télen barlangban „ül“ (*ünti*), azért *unt-uj*; midőn játékkal ünneplik, őt az asztalra „ültetik“ (медведь зимою в берлоге „сидится“, за то *ū-uj*; когда его обигрывают, его на стол „сидят“).».

VII, 185; VIII, 176) a *nūrəm-uj* 'réti állat' fordítása is népetimológia, amennyiben e költői kifejezés (éppúgy, mint az *unt-uj* 'erdei állat' = 'medve') az osztjából van átvéve, itt pedig a megfelelő szó értelme: 'mocsári állat' ('sumpf-tier'; vö. ÉO. *nūrjīm* 'morast' AHLQ., Ni. *nūrəm*', Kaz. *nūrəm*' 'spärlich mit wald bewachsener sumpf' KARJ. Ost. Lautgesch. 148). De PÁPAY JÓZSEF osztják medveénekeiben is *nūrəm-udā* 'réti állat', *n-igī* 'réti öreg' = 'medve' (ÉOM., 129) s a vogulban *nūrəm*, *nurəm* 'rét' jelentésben közismert szó (vö. AHLQ. vogul szótárában is: *nurum* 'Wiese'), meg a medve életmódjához sem illik jól a föltett 'mocsaras állat' nevezet.

3. s. *supiv* a közlő magyarázata szerint: *sēməl ujnəl aku' sup, vijir ujnəl aku sup āli pītūtāt* 'fekete állatból (hódból) egy darab, vörös állatból (nyusztból) egy darab van fészkében', vagyis fekvőhelye drága prémekkel ékes és puha. — 5. s. *voriv kätpā* a közlő sz. *kantiv* 'haragos'; tkp. 'erőszakos kezű' (I. II, 724). — 8. s. *sārni sa'ipā* 'arany sugaras' (nap) a *sa'ij* 'hajfonat' (коса) szó képes alkalmazásával (*χātəl-s°* 'napsugár'; I. II, 691).

18. s. *xumlō* 'hogyan, miképpen?' kérdő határozó a költői nyelvben, mint erről már szó volt (I, 274), gyakran bevezetője a hős vagy istenség szavainak, miért is rendes fordítása: 'im miképpen'. Voltakép az előadónak önmagához, illetve közönségéhez intézett kérdése ez, mellyel a mondandókra különösen fölhívja a figyelmet. Így értendő a kérdő szónak alkalmazása a hősi énekek bevezetésében is (pl. „minő neves fejedelemnek neveztetik az én nevem?“ II, 1), midőn a következő részek a választ adják.

46. s. *naulək* a közlő sz. *mān lätiv* 'kicsiny [értelmű] szó', *n° nūr* мелкая вица (apró vessző). R. *naulax punn* 'Flaum (an Enten u. Hasen)', FLV. *naulək-pun*: *alpi-χar pun* (пyx) 'a testen levő szőr, pehely'. A ház mögött az apró vessző és fű hegye (csúcsa, vége; *nūr talχä, pum t°*) tavasz felé már kilátszik a hóból, honnan a vadász hótalpais elöszedi. — 60. s. *šorriy* 'csicsergő, zajgó, csevegő' (hangutánzó; vö. ÉV. *šar'ji*, LV. *šārri* 'zajong' II, 601); alább (95. s.) *šorring* lúdra s récére alkalmazva: 'lúdpipegő'. — *jontiv* a közlő sz. *joryənə lätiv* 'játészó [értelmű] szó'; *jontiv χar* a. m. *joryənə mā* 'játészó hely'.

68. s. *kätlül*: a medve előlábainak jelzése *kāt* h. *kätlä* (I, 240), mely valószínűleg az ÉO. *kätll-* 'fogni, megragadni' ige képzésének átvétele. Ennek jelzőjében a közlő sz. *sūχ* osztják szó (*lā*

lätir) = vog. *supj*^y (оцѣрп) 'tokhal' (vö. osztj. Ni. *сух*, O. *сòх* 'Stör'; KARJ. Ostj. Lautg. 97). — *ümpäl* = *paŋt-näul* 'pofahús': *kätlä-pattäyü supj-ümpäl xätäl äle'y* 'elölábainak talpai tokhal pofája (szája öble, álla) módjára vannak (alkotva)'. Vö. *süx-ümpäy xiräm växih* '(a medvének) tokhal szája öble (alakjára kanyarított) három gáncsvetése' (III, 449). — *vintäy*: *nasanü väykörüy mä'äs vintäy'y läyayä* 'mivel a csáklyái (karmai) horgosak (kampósak), azért mondják *vintäy*-nek'. Vö. or. *винт* 'csavar' (Schraube) s az *-äy* képzőre nézve II, 492.

81. s. *šukäm*, más medvénekekben (III, 68, 73, 74, 110, 113. l.) *šukäm-päläm* és *šukäm-pälä* (III, 113) a medve hátsólábainak jelzése (медвежья задная нога), ezért itt *jälä älnä* 'hátról levő', a többi helyeken *jäylä xultäm* 'hátramaradt' (mert amint rohan s a „fél“ lába lesüpped, ez a lába „hátramarad“). A fordításban tehát „medvetalpam” erre javítandó: „medvelábam” (pusztán a medve „talpáról” nem mondhatni, hogy „alásüppedt”, hanem csak a „lábáról“). A középszozszvai közlő szerint eredeti értelmé a *šukäm* szónak: башмак, vagyis 'cipő' s ehhez jól illik a *körüy* 'vasas', é. 'patkós' jelző, bár egyébként a szónak ily jelentésére nincs megerősítő adatom. Magának a vog. *šukäm* szónak mását megtaláljuk egy РЕГУЛЫТÓЛ följegyzett osztják medvének köv. helyén (ПАРАУ, ЁОМ. 103. l. 72—3. s.): *nyorom iki kätt schukam konti tîmel, uont iki kätt kotlem kuonti etnell* = (ПАРАУ átírása és fordítása szerint; uo. 110. l.) *nöräm-igî kät šügäm xöntü tîymäl, xönt-igî kät kätläm xöntü etmel* 'réti öreg (é. medve) két medvetalpam (tk. cipőm) támadt immár, erdei öreg (é. medve) két első lábam már kinőtt'. E szövegnek tanulsága, hogy a vog. *šukäm*, épúgy, mint az osztj. *šügäm* voltaképp már az 1. sz. birtokosraggal van bővítve (vö. párhuzamát: *kätläm* és vog. *kätlä* 'a medve előlába'). E szerint az ugyane vogul énekekben (295. s.) jegyzett *šukämäm* (e h. *šukäm*) s az id. *šukäm-päläm* (e h. *šuk-päläm*, mint *akx päl kätlä-päläm* III, 151 v. *kät-pälkän* III, 85), úgy látszik, az osztjából átvett medveműszó alkatának félreértésén alapúl. — *latkati* 'alácsúszik, lesüllyed, lesüpped' (FLV. *la'yil-päläm tär-latkats* v. *jol-l°* моя нога проскочила к низу); l. ui. alább II. ének, 103. s. jegyz.

83. s. *erj-jis xum* 'az ének korabeli ember', épúgy, mint *möjt-jis xum* az ősi idők embere (l. tárgyalásának helyeit II, 636—7). — 84. s. *šopär vox* a közlő sz. = *säli äln* 'tisza (finom)

ezüst', *kami vox* (86. s.) = *aryin āln* 'réz [vegyületű] ezüst, silány e'. Tárgy. helyeit I. II, 702. — *totma* 'földbe rejtett kincs' (клад).

90. s. *χᾶρχᾶm vārom* 'kicsodám készítette' a kérdő névmáshoz illesztett I. sz. -m birtokosraggal a rendes beszédben inkább használt -n rag helyett. — 93. s. *ālāt* 'szín' (*kasm ā.* 'sárga sz.', *vijyr ā.* 'vörös sz.' ui. és III, 69; *lily ā.* 'eleven sz.' II, 319), képzésbeli változata az *ālp*, *ālḗp* és KV. *oāḗm* 'festék' szónak.

124. s. *āxi* a közlő sz. *puyk lātix* 'főt [jelentő] szó'; vogul ejtése az ÉO. *oyi* 'fő' szónak. L. II, 0600, 0697.

130. s. *sālēm*: R. *salom* 'ein od. zwei Finger breiter Spalten, dolgoi razkutok', *in s.*, *part-s.* Saját jegyzéseim szerint *sālēm*: *āt-s°* 'hajszál' (*aky āt-sālmēm* 'egy hajszálam, один волос', *kit āt-sālēm χāt-nīrösüsēm* 'két hajszálat kitéptem'), *nāyāl-sālēm* 'a hús rostja, rétege; слоёв мяса'. Más közlés szerint *sālēm* 'szalag (ленточка)': *sāu-s.* 'szíj', *sās-s.* 'nyírhéj-szalag (лента из бересты)'.

132. s. *misi* a közlő sz. e mondásban: *sēmāl wj m° kyol a. m. s° wj ta'yily ky°* 'fekete állattal teli (bőséges) ház'; I. tárgy. helyeit II, 669. A fordításban 'fekete nyuszt, vörös ny.' ekkép javítandó: 'f. állat, v. á.' s ez hódra meg nyusztra értendő (I. II, 697), mely állatok prémei az Égatya házában bőviben (halommal) vannak s övén' is függnék (ui. 134. s.).

170. s. *ārt* e költői szólásban: *takysi-pāl ārtēmna patsēm* a közlő sz. a. m. *tārēm* (время) 'idő, évszakasz': 'őszi táj időmbe estem [jutottam]'; I. II, 631.

192. s. *lujmäs* 'jégtörő vasrúd' (пешня), R. *luimas* (*lujmes*) 'aus Eisen, mit welchem das Eis aufgehackt u. aufgestossen wird', Hf. fordítása szerint: 'fejsze'. — *kum*, *lujmäs-k°* 'nyelére ék módjára erősített egyenes fejsze, mellyel a jég távozása után a halászsövény (*ārpi*) vízben maradt, feje törött karóit felülről sulyokkal verve széthasogatják (a víz medrét ily módon kitararítják s alkalmassá teszik a varsa kellő elhelyezésére)' *kum-pāl*, úgy mint *māyχy-pāl* azt jelenti, hogy a fejsze éle lekopva 'fokaféle', olyan mint a fejsze életlen oldala.

198. s. *sitix āpū*: a bölcsőt nyírhéjből készítik kis teknő alakjára s ennek hajlatait abroncsszerűen hajlékony fával (pl. rekettyefűzzel) erősítik (I. I, 269 s ui. II. ének 230. s.). Az Égatya házában a bölcső abroncsa ezüst.

212. s. *ali vōt* 'felvidéki szél', vagyis 'északi'; mert a Szigva és Szoszva északról dél felé folynak. Ennek megfelelőleg *luj nār*

'alvidéki', vagyis 'déli Uralbérc'. Az ég és föld között való himbálózás, mint az Égatyától rendelt bűnhődés, gyakori a régi vogul énekekben (I. I, 246).

218. s. *jāməs āul* fordítása erre javítandó: 'jó végzetére' (I. I, 271).

226. s. *χālil* a közlő magyarázata sz. a. m. *tēp: vornə-ke mineūu, tajim jot-vijūu*; *ti sāpaslēm* (запасной) *tēp „χālilij”* *lāyauə* „eledel: ha az erdőbe megyünk, eledelt viszünk magunkkal; ezt a félretett eledelt *χālil*-nak mondják“, melynek értelme tehát: 'útravaló, úti élelem'. FL. *χāli-nan* 'útravaló kenyér' (IV, 82), АНЛQ. *qōl* 'Reisekost', ÉO. *χal* (R. *kall*) 'útravaló' (PÁPAY); (I. még alább VIII. ének, 14. s. jegyz.). — 244. s. *ērγ-āul, mōjt-āul* 'ének végi, rege végi nagy inség', vagyis aminőt csak az ének és rege ismer (I. VogNGy. I, 030).

258. s. *Ās-tēp, tūr-tēp* 'obi táplálék, tavi t.' a. m. folyóvízi hal (aminőt leginkább az Obban fognak) s tavi hal. — 262. s. *ūrtəm*: 'két, három (erdei) fától szétosztott mögnyire', vagyis ekkora kerülővel járja körül s távolodjék az embertől cölöpökre épített élésdúctól; vö. *ūrt-*, *urt-* 'osztani' (II, 719). Megfelelő osztják költői szólás: *χòlman iux űrdəy sājən χajlilijè!* 'három fa szétválasztó köze mögül hagyogasd el!' (Pápay, ÉOM. 31).

272. s. *χasiv χālā* 'mohos tetem' (ugyanígy alább 390, 405. és 463. s.), míg a Regulytól jegyzett szigvai énekekben az eredeti *kāzing kalā* írás (I. HUNF. Vog. föld 205. I. XLVI. és 206. I. LI.) átírása: *χassiv χ°* (III, 49, 52) a *χāssij* 'penész' szótól (vö. *χasli* 'moh', I. II, 576). Itt is, valamint a többi egyező helyeken megfelelőbb fordítás: 'penészes tetem'. Vö. *taűkəy χālā* 'moszatos tetem' (ui. II. ének, 258. s. jegyz.). — 279. s. *sāuətkən* dim. képzés a *sāuət, saut* 'kisebb nyírhéj-bödöny' szóból (KANNISTO, Tatar. Lw. im Wog. 179, KV. *səβ't, söt* 'flaches körbchen aus birkenrinde', KLV. *səut*, FLV. *səβ't* 'kleiner ranzen aus birkenrinde'), a medvére alkalmazva az állat 'hasa' (melybe az eledelt gyűjtögeti telhetetlenül, ezért: *ta'jntəttal* 'meg nem telő'). Ugyanily dim. képzés *paipkən* (281. s.) a *paip* 'nyírhéj-puttony' szótól (KANNISTO, Wog. Vok. 22. PV. *paip* 'ränzel aus birkenrinde'), a medvére alkalmazva ugyancsak a 'hasa'.

287. s. *səyamən* a közlő magyarázata sz. *pał vōr səyamij* *lāyauə* 'a sűrű erdőt *səyam*-nak mondják'. E helyt s alább is (307—9. s.) látjuk, hogy a *səyam*-ban csipkerózsa és zelnice-fák

tenyésznek, a felsőlozvai medvének egyező helyéhez (*inŷ' -jiŷ* *sēuam*, *lām -jiŷ s°* III, 117) pedig ez a magyarázat fűződik: *sēuam* *чаша, jiŷ -sēuamiŷ mā* = *pal mā* *чашоватое место, густой лее*; ezért fordításom: 'bozót'. — 293. s. *sāyk osmāy*, amennyiben *purkū jol-ke pinitū, osmatū rē'iy* 'ha fejét lehelyezi, fejealja (vánkosa) meleg'; *sāyk* 'forró, hőséges' (I. II, 613, 692); *osmā, āsmā* 'vánkös, párna' (*подушка*; Reg. *ossmāte šāhiti* *golovu tudi lađit spat'* = 'fejét [é. vánkösát] oda rendezi az alváshoz'). Vö. osztj. O. *vzəm*, V. Vj. *vsmā* stb. 'kissen' (KARJ. Ostj. Lautg. 48). — 340. s. *kitŷ' sāu* 'két csillag' (a medve szeme; I. II, 696); vö. ÉO. *χος* 'csillag' és 'medveszem' (PÁPAY ÉOM. 131). A *kitŷ'* képzés jelzői használatára a költői nyelvben más példa a *kitŷ' sam* 'két szem' (I. II, 658). — 367. s. *potil* a *vārjilām* ige mellett *-l* raggal szerkesztve a *poti* 'zsákmányrakás' medveműszóból; vö. *potaxti* 'ül a zsákmányán (a medve)' III, 431. Reg. magyarázata: '*poti voarém* (*unlän matä* des hären)', vagyis: a medve ülőhelye. R. *paul jänit, uos jänit jani poti untilēm* (= 'falunagyságú, város n°, nagy zsákmányrakáson ülök'). Az osztjákban is *poti* id. (PÁPAY ONGy. 232).

382. s. *tōxi uŷ*: E homályos értelmű költői kifejezésre nézve I. II, 443, 527. Itt a *tōxi*-állat 'hátoldali, háttal fordult' *sis-pāl ālnā t° uŷ*), mert elhagyja a megénekelte cselekményeket, míg egy hősének hasonló jelzése 'egy vállas *tōxi*-állatnak' (*akŷ vāyon t° uŷ* II, 34) minősíti az egymás mellett ülő mátkapárt, kiemelve ezzel, hogy 'egy szívvel-elmével' (*akŷ simkŷal, akŷ nāmtkŷal* II, 443) vannak egymás iránt. Úgy látszik, hogy e költői jelző nem egyéb, mint az osztj. *tox* 'énekszakasz, siralom szakasza' szó (pl. *ješ xōlom tox toxlēm* 'a sírás három siralomszakaszával siratom' PÁPAY ONGy. 37; *xūdem toxpe toxep jēs* 'klagelied mit drei abschnitten' ПАТК. IOSzj. 169) melléknévi *-i* képzős származéka; vagyis *tōxi uŷ* a. m. 'énekszakaszos', illetve ének és siralom szakaszaival dicsőített 'állat (lény)'.

390. s. *sampōtē'əm*; I. II. 486. — 413—15. s. *kāńšəm lu jāmās āulēm kāńšitāli, k° nāul* etc. a közlő szerint azt jelenti, hogy *luŷū, nāulā xāli* 'csontja, húsa elfogy (sorvadoz)'. A *kāńši, kāńšŷli* értelmére nézve I. II, 557; *jāmās āulēm*, mint fentebb (218. s.), itt is közbevetett óhajtáskép értendő: 'jó végre' (t. i. legyen). A *-m* személyrag a *luŷ* és *nāul* szókra vonatkozik. — 426. s. *kal tūlmax*; I. alább III. ének, 422. s. jegyz. — *ūšikēm < ūšikŷ*

'nénécske, nénike', mely az *ūsi* 'idősb nővér, néne' (старшая сестра) dim. képzése. Az utóbbinak 'húg' fordítása (II, 0305, 720) tévedés; vö. ÉV. *ās*, KV. *īs* 'ifjabb nővér, húg' (младшая сестра). „Nénének“ szólítja a medve a rozomákot az *ūp*, *ūpukya* szóval egy másik medvénekben is (I. alább III. ének, 422. s. jegyz.) valószínűleg azért, mivel hasonló állat (ursus gulo).

447. s. *rēyir vōt rēyin jūyūa* 'meleg szél melege', t. i. réület szállja meg a samán szerepét vivő rozomákot (I. II, 0381). — 459. s. *kūritāslən* a közlő magyarázata sz. *χot-lāšyastā*, *palīy manīstā*: *kūritāna lātīy tī* 'összetörte, széttépte (lerombolta): ez a *kūritī* szó [értelme]'. Más értelmezés (I, 178) e szó jelentésében a nagy zajt emeli ki, mely az élésdúcok lerombolását is kíséri. — 485. s. *ser vōr*, *mor vōr*; I. I. 240. — 509. s. *nūram kuosspā* adott fordítása ('hatalmas karmú') tévedés; I. ui. a címhez tartozó jegyzetet. Bár a 'réti karmú' jelzés különösnek tetszik, annak hitelességét mégis kétségtelenné teszi a medvének alább (92. l.) is található *naḡ χuripən nūram kuosspā kuonsir ūi*, *ant-ku° ku° ūi* 'magadféle réti karmú karmos állat, erdei k. k. á.' nevezete. — 517—9. s. *āl-til* a közlő sz. a. m. *āl-ta'ijl* 'teli öllel'; az összetétel utórésze tehát afféle összerántás volna, mint a közhasználatú *-tal* (I. Vogul Nyelvj. 9—10).

524. s. *sipā jāktim* 'nyaka vágott (levágható) gyökeres álom' a hősénekekből átvett költői szólás (I. II, 0526), mely jól illik a küzdelmeiben kimerült, mélyen alvó hősre; de nem a fél-ébre szundikáló medvéhez. Ehhez t. i. a vadász észrevétlenül nem közeledhetik; mert „a fagyos gallynak töredezését“ is hallja s „érett ribiszke két csillagával“ (szemével) mindjárt ki is néz barlangjából (I. III, 97, 143). — Az ének itt véget ér, mivel a közlő szerint a nőstény medve az Égatya intelmére „megjavul“ s nem ad okot többé büntetésre; míg a hím medvét az Aranyfejedelem halálig üldözi (I. alább IV. ének, 250. s. jegyz.). A köv. szigvai énekben sem üldözik a nőstény medvét a végsőig, hanem az ember lakában való megjelenését, mint boldog jövőjét s megdicsőülését magasztalják, mely elé "mint csendes szél, oly jó elmével szálljon; mint meleg szél, oly jó kebellet üljön" (III, 55).

II.

A medve "felülről való leszállásának" szigvavidéki énekét (III, 34—58) REGULY jegyezte föl 1844. november havában s HUNFALVY adta ki először "Vogul föld és nép" c. művében (200—7. l.) fordítással s kevés jegyzettel. Felsőlozvai nyelvre *Tatjana Alekszejevna Szotyínova* hangejtése s magyarázatai alapján írtam át.

4—6. s. *aj*: HUNF. jegyzésében *áj*, mely szót mindenütt 'leány' értelemben fordít ez énekben (R. *ái* = ÉV. *āyi*, KLV. *odā* 'leány'). Helyénvaló is ez a fordítás, ahol R. *ái* a *pi* szóval párhuzamos (mint H. *áj kásing, pi k° jomas janil* az itt adott átírásban: *āyi kāsiv, pi k° jāmas joyvil* 'leánynak vigasságos, fiúnak v° jeles játék' 81—7. s.; vagy H. *ájing kvol, püing k°*, itt: *āyiv kvol, püiv k°* 'leányos ház, fias h° 387. s.); ámde e mondatban: *jünjmanə kätəm-nak aj jänjmi* az *aj* szót *āyi*-val azonosítva nem nyerünk világos értelmet, s HUNF. eljárása, mellyel e szót hátravetett jelzőnek veszi ("növekedő lányi kezem tagja női vala"), semmikép nem igazolható. Nyilván az *aj* 'ej, haj, óh!' indulatszóval van itt dolgunk, mint alább is az *aj, xöláln!* 'óh, hallgasd, (szűz csecses mellű magzatom!' 31—3, 178—9, 243—5. s.) ének-szókbán. Vö. R. *eijä!* (interj.) 'ejha, enyje!' II, 86 ~ FLV. *axja!* — 8. s. *sa'ipü*: R. *säup*; I. fent I. ének, 8. s. jegyz. — 11. s. *püsnätü* a *pünsi* 'nyit' igéből, mint ez világosan kitetszik az alább (67. s.) következő *āsəm pünsəm . . . xätəl* énekrészletből, melynek jelentése: 'az én atyám (Égatya) kinyitotta (földerítette) napon' (I. még I, 0285). HUNF. fordításában *posnetü*: 'fénylése', nyilván tekintettel a *pos* 'fény' szóra (melynek igei származéka azonban: *postili* 'fénylik, virrad'); R. *punsem* (67. s.) is 'fényes' nála. — 13—15. s. *šəns-voxi, šəpər āln* az ezüst fínom és silány fajai; I. tárgy. II, 0173—5. A medvének czüsttel hővelkedő fészke s ezüstjátékai (I. 46—48. s.) a medveünnepi szertartásokból vett képzetek, mely alkalommal t. i. a ravatalra helyezett medvét körülrakják s földíszítik az áldozatoknál használt ezüst ékességekkel. Mint az éneknek vége is említi, midőn a medvét az ünneplés helyéről kikísérik, a dísztárgyakat nyírhéj-puttonyba rakva ráhelyezik, hogy ezeket fölvigye az Égatya lakóházába. — *xöläy*; I. tárgyalása helyeit II, 641—2. — 17. s. *kəriy xansü*: R. kérem kannzä, H.

kérem kanzep. Az előbbi szó átírásában s fordításában irányadó volt a női sorsénekek *kēriy jarmak* [sāmiv] *tār* 'hímzett (szegélyezett) selyemből való [szögletes] kendő' kifejezése (IV, 42, 74, 79), melyben a *kēriy* szót egy magyarázat a *kēr* 'мишюра (Goldflicker)', egy másik a *kēri* 'tűz, fűz, befog (pl. lovat), szegélyez' ige képzésének (мишурою обшитый платок) tart. Az utóbbi nézet igazolhatja R. *kérem* írását, melynek végzete e szerint ugyanaz volna, mint a párhuzamos *juontom* (= *jūntəm*) szóé, vagyis a part. praet. -əm képzője. Így R. *kannzä* (= *χansä* 'hímzés') jegyzésének változtatása (H. *kanzep*) is elkerülhető; különben is R. *kázeng* (= *kāsiv* 'vigasságos' < *kās* 'vígtság, kedv') szava nem azonos az előbbivel, mint ezt H. véli.

30—33. s. *ānštal*: a 'birtoklást' és 'szülést' kifejező *ānšī* igéből, mi szerint pontosabb értelme ('szűz') helyett: 'szüléstelen, aki még nem szült'; I. II, 633, 764. — *šišəm*; I. II, 704. — *ēsmāy*: R. *esminy* az *ēsəm* 'emlő, cseces (титьки)' szóból. — *mokəm*: R. *mokem*, a 179. sorban R. *mogām* a *mok*, *māxi* szóból; I. II, 668. — 36. s. *lēsiy*: a Középzozva vidékén nyert magyarázat szerint a *lēs* 'réce és fajd fogására használt hurok' (петля на утки и глухарей); de itt, mint több más helyütt (I. II, 663), a *lēs* 'nyusztfogó, vadf.' szerszám (*ñoxs sāt*, *u₁ sāt sa₁ lēs*). A madárhurok két alacsony ágásra keresztbe fektetett gerenda, melyre hurkok vannak erősítve, a szerszám alá pedig csalétkül magvakat szórnak, hogy az odajövő madár szedegetés közben hurokra kerüljön. HUNF. R. *lezing* jegyzését a *la₁xs* (R. *lahs*, L. *läxs*) 'gomba' szóra értve 'gombatermő'-nek magyarázza. — *lāy₁χ*: R. *lang*, míg H. *langn'*; de a -nə lat. raggal való bővítés itt nem föltétlenül szükséges; mert *lāy₁χ mini* is szabályos szerkezet; vö. alább is (53. s.) R. *lang minemä juipoált* (H. *langn'*, nálam is *lāy₁χnə*).

60. s. *kānšauə*: *tāsaue* 'kiszárad' párhuzamosa; *vit jol kānšī* = *tāsi* 'a víz leapad (упадетъ)'; R. *kānsi* 'sohnitsa' (kiszárad), *turr kansaue* = *tāsai* 'gorlo sohnitsa' (a torok kiszárad); vö. *kašbi* II, 557. — 65. s. *surmiv*; I. *surəm* II, 701. — 71—2. s. *poštanä*: R. *poschtane* (s a szótári jegyzetek közt is: *poštaning kvöll poštane*, de fordítás nélkül), H. *postanä*, s fordítása: 'retesét', mely értelmezésre nincs biztos adatom. Egy R. jegyezte osztják medvéenekben (ONGy. 224) is előfordul e szó köv. szöveg során: *ma tōxram tumanəy χāt tumanem ney al puñži*; *ma penəm poštanəy χāt poštanem* (R. *poschtāning kāt poschtanem*) *ney al šukāfi*! 'a

magam zárta lakatos házam lakatját te ki ne nyisd; a magam rátolta reteszés házam reteszét te föl ne törd! (PÁPAY). Valószínű, hogy itt a 'retesz' fordítás nem önálló értesülésem, hanem csak a vogul adaton alapul, mely viszont megkérdőjelezzé H. közlését követi. Tekintetbe véve, hogy a vogul-osztják *tuman* zürjén jövevényező (I. KARJ. Ostj. Lautg. 217; = zürjW_{IED.} *toman* 'Schloss'; vö. *tomlal-* 'verschliessen, zuschliessen'), sejthető, hogy a *poštan* is a zürjénből került. Vö. zürjW_{IED.} *poš* (*poš*) 'dünne Stange, Zaunstange', melyből képezve zürj. **poštan* ugyanaz lehet, mint az ÉV. *nárəp* 'az erdei éléskamrákban zár gyanánt alkalmazott rúd' (II, 537).

80. s. *ayitän*: R. *avitén*; mint alább kitetszik, helyes átírása: *äyitän*; I. u. i. 113. s. — 81. s. *äyi käsij*: itt HUNF. betoldja a 89. sor *py'käsij jāməs joryyl* szövegét, mely R. jegyzésében s nálam hiányzik; de megérthető e párhuzamos sor elmaradása abból, hogy itt kifejezetten a "magamféle zsenge kezű kis nő" (79—80. s.) „I e á n y n a k vigasságos jeles játékaról“ van szó, míg a „fiúnak vigasságos“ játékaról nem mondhatja, hogy „magamféle“ nő játéka. — 96. s. *jiter*; I. *jüter* II, 653.

101. s. *sät* [*luypä luzyj jiter*] *äykyänl*: R. *sat lu angvänl*, míg a párhuzamos sor: *kat lupe luing jiter angvänl*; HUNF. tehát itt jó okkal javította ki az eredeti följegyzés csonka szövegét. — 103. s. *latkätənə*: amint a csikók az égbolt felső felületén rohannak, az erősebb és súlyosabb anyaló lába (mintha hó, vagy jég volna alatta) besüpped, csúszva benyomúl; *la'älä järk-tärü latkäts* 'lába a jégen átsúszott (belesüppedt; сквозь льду нога проскочила); I. II, 557. A 104. sorbeli *latkätəm* R. eredeti kézírata szerint való jegyzés H. *lätkätene* változtatása helyett. — 107. s. *jätəl mā* *милая земля*; I. II, 627. — 108. *näyke'en*: a 2. szem. a megpillantott „aranyszínű kedves földtől“ való elragadtatásnak kifejezése, mintha beszélgetne vele s megszólítaná. Talán ez az oka annak is, hogy R. eredeti följegyzésében a *käsem al'pe játəl mā nangeén* (H.) szöveg ismételve van, amint ez után is hangzik az örvendő felkiáltás: „Ah, minő aranypázsitos földecske volt!“

113. s. *äyitän*: R. *avitén* (így a 119. sorban is), mi a jelző *män nē* 'kis nő' szavak után nem lehet más, mint az adott átírás. H. fordítása „az ajtaján kifelé“ (vö. ÉV. *äyi* 'ajtó') azért sem lehet helyes, mert az előadás.e helyén az égi medveleány már rég ott hagyta az Égatyá házát s a méneseket kergeti. Úgy látszik, hogy R. *avitén* írása fent a 80. sorban szintén nem *äyitän*, hanem

āyilān; mert már ott is kiment az „ajtós házból” (*āyiy khol*), s egyébként a szöveg ugyanaz, mint emitt („magamféle zsenge kezű kis leányasszonynak”). Látjuk R. e jegyzéséből, hogy a ‘leány’ északi vogul szavát ő is kéttagunak (*āyi*) hallotta s nem egytagúnak, mint az *āi* (H. *áj*) írásból vélhető.

120. s. *atəm*: R. *ätəm* az ÉV. *at-*, KLV. *ät-* ‘gyűjteni, (bogyót) szedni’ igéből (I. KANN. Vok. Wog. 31). — 122. s. *lāmü*: R. *lāmü*; vö. ÉV. *lām*, KLV. *lām* ‘Ahlkirsche’ (черемуха). L. KANN. Vok. Wog. 98; SKALOZUBOV, Botaničeskij Slovarj 58: vog. *lam-jiv*, osztj. *lem-jux*, *jum-jux* ‘Prunus padus’ (черемуха). — 126. s. *mā-ħar pil* ‘földi eper’ (земляника), tkr. ‘földszíni bogyó’ (azaz: nem ágon termő: *jū-taləħ pil* u. i. 124. s.). Sk. szójegyzékében a ‘Fragaria vesca’ vogul neve: *aparħ* (Vagilszk, 31. l.); ez a LV. *āpərəħ*, АНЛО. *āpərəħ* ‘Erdbeere’.

152. s. *kvolnə*: R. *kvoll* a *jūy joħti* állítmány mellett szabályszerű *-nə*, *-n* lativusrag elhagyásával (vö. a párhuzamos énekrészben: R. *kvol keuren ju šälti* 156. s.). H. jegyzése *kvoln’*, s ezt követi átírásom is; bár hasonló esetek, valószínűleg mint a költői nyelv sajátosságai, másutt is előfordúlnak (pl. ugyanez énekekben alább a 228. és 361. sorokban, továbbá a VIII. ének 292—4. és 296—302. soraiban). A határozói viszonynak alaki (rag vagy névutó) jelölés nélkül való kifejezésére nézve I. még II, 746.

160. s. *arjän-ke*: R. *ärjung pi*, a szótári jegyzetek közt (ugyanez énekhelyre való utalással): *ärriŋpi* s ez alapon H. *eringpi* ‘talán’ (vö. *eriy* id). Az átírás felsőolozvai közlőjének ez a szigvai képzés ismeretlen, ezért más alkalmas kifejezéssel helyettesíti; bár igazolható ez is. Vö. *arjänpi kitj’et* (ui. alább 391—3. s.), *arjänpi ħürəm ħätəl* ‘legfeljebb három nap alatt’ (II, 421; III, 332) az *arj’* ‘fölös, több’ (*arjän* ‘föloösen’; I. II, 631) szóból. — 164. s. *lärkvi* középzozvai ejtés, helyesen FLV. *lärkvi* ‘tomba, életlen vágó szerszám, pl. fejsze, kés’ (тупица; тупой топор, нож). R. *lengvi* (vö. Szig. *lärkvi* III, 469), e helyt *längvi* ‘ein schlechtes topor (mit welchem man im Winter Stufen hackt im Eise u. so den Berg aufwärts geht)’. R. „Ein gutes topor wird *sairäp* genannt, weil es schneidet, *sairi*“. — 163—5. s. *say ati*: ‘sokat szedeget (gyűjt) össze’. R. *äti* (az *ati* ‘gyűjt, szed’ középzozvai alakja) H. fordításában: ‘igazítja’ s alább (220—2. s.) is: ‘javítja’ előttem ismeretlen alapon.

166—8. s. *kər-səriy*, *älñ-s°* (R. *schering*), alább (223—5. s.)

következetesség nélkül szigvai ejtéssel: *kēr-sērāy* (R. *schäring*). A *sēr* szó köznyelvi értelme: 'drót' (проволока; R. LV. *kér sér* 'Draht', *sér* 'Saite auf tarnopoi aus Messing' = *kēr-sēr* 'vasdrót', *sēr* 'rézhúr a daru-hárfán'); de az énekekben az égből alábocsátott *kēr-sēr* (I. alább 192—3. s.) a *kēr-kuāly* 'vaslánc (vaskötél)' változata (pl. *kēr-kuāly taləxt jolä-joxtsij* 'vaslánc végén alá jöttek' I, 135; *xūrəm sāt täl kēr-ku*° 'háromszáz ölnyi vasl.' III, 13; egy osztják énekben: *kārdəy löspi lözəy kəl* 'vaskarikájú karikás kötél', é. lánc; ÉOM. 32). Szintígy van az égből aláeresztett *suriñ sēr* (KV.) 'aranylánc' (II, 237; III, 127) s *āln-sēr* (alább 194. s.) mellett *sāt pispä āln-kuāly*, *sorni-ku*° 'hétszeres ezütlánc, aranyl.' (III, 78), osztj. *sārñəy lökpi lökəy jem kəl* 'aranykarikájú karikás jeles kötél' ('lánc'; ÉOM. 30). A vog. *kēr-sēr*-hez hasonló kifejezés osztják énekekben: *kart-sir*, *voχ-sir* (pl. *k°-sir jem āləy əsləm*, *v°-sir* stb. 'vaslánc jeles végén bocsátott alá, ezüstl°' stb. ONGy. 167, 227; *k° sir jem ālyem nōmən taltal*, *v°-sir* stb. 'a vaslánc jeles végét fölvonja, az ezüstl°' stb. uo. 228), melyben R. *siir*, *sir*, *sir*, *sir* jegyzése bizonyára ugyanazt a szót jelzi, melyet KARJ. Ostj. Lautg. művében (166) DN. *səyar*, Trj. *sī'ər*°, Ni. *səyar*°, Kaz. *seur*ž ('eiserne kette') alakkal találunk. Figyelemreméltó, hogy úgy mint itt a vog. *kēr-sērāy* R. jegyzésében *kēr-schäring*, a R. jegyezze osztják énekekben is: R. *kartilä uon schereng kät ämestal*, *och-schärpi schereng kät ä*° (PÁPAY átírásában: *kartila ön sérəy xət ämstäl*, *oχ sérpi sérəy xət ä*° 'vasláncos jeles házat, ezüst láncú láncos h° üt fel', é. kovácmunkákhoz fog) ONGy. 147, 182; *kart schär-räng jem kät ämestal*, *vuoch schäräng j° k° ä*° (PÁPAY átír. *kart-sérəy jem xət ämstäl*, *voχ-s° j° χ° ä*° 'vasláncos jeles házat, ezüst l° j° h° ül' uo. 220, 226—7) = vog. *kēr-sērāy jāməs kuol üntti*, *āln-sērāy j° ku*° *ünli* III, 47). H. szerint *kér särəng* a. m. 'szärjen vas' és *aln s°* 'szärjen ezüst' (a *sarün*, *saran* 'zürjén' népnévvvel), holott ez szórendileg sem helytálló (e. h. s. k.) — 169. s. *ünlitä* az előző *unttitä* párhuzamosa, mint alább is (226. s.) *ünli* az előző *untti* után.

170—1. s. *näuliy sāt* 'húsos hét' s utána a *huyiy sāt* 'csontos hét' arra célozva, hogy midőn a vadász zsákmányával házába tér, előbb egy ideig (itt kerek hétig) a húsat fogyasztja, utóbb azonban a csontos maradékkal is be kell érnie. Alább (227. s.) 'húsos hónapról' is szól az ének. — 181. s. *kuäläsən*: R. *kualessen* írása szerint, mely alak szintén járja; miért is H. *kuäläsen* javítására nincs szükség. — 182. s. *kanamə*: R. *känemnä*; H. *känéne*, meg-

változtatva az eredeti jegyzést, hogy az előző (180. s.) alakkal egyező legyen; holott párhuzamos sorokban efféle apró ragozás- vagy képzésheli eltérés gyakori s bizonyára tudatos.

192—3. s. *kēr-sēr*, *āln-sēr*: bár R. itt *kēr sir* és *aln seir* alakokat jegyez (valamint alább a 200. és 214—6. sorokban is), nem lehet abban kétség, hogy az a vas- s ezüstkötélféle, melyet az Égatya itt összetold s vele a bölcsőbe helyezett medvét az égből alábocsátja, nem lehet más, mint a fent (166. s.) magyarázott *sēr*, melynek jegyzése R. osztják énekeiben is *sir* (*siir*, *sír*). H. szerint e szónak 'fonal' értelme volna, nyilván tekintettel R. *sér* 'drót, húr' adatára. — 195. s. *nēyitā* 'összeköti': R. *nēitā*; H. az előző (193.) sor *āltitā* kifejezését ismétli. Fordításomban 'egybecsatolta' (193. s.) sajtóhiba (°-ja h.) s a 195. s. fordítása is e szerint javítandó.

166. s. *sāyung mǎn* 'réteges földre'; l. e költői jelzés tárgyalásának helyeit II, 696. — 198. s. *pāykiy mǎn* 'a szurtos földre' a *pāyk* 'piszok, szemét, szenny, szurtosság' szó képzésével (l. I, 0388). R. *pangung mǎn* jegyzését H. a *pāyχyiy* 'széles' szóval magyarázza (alább a 248. sorban: H. *pangung mǎn* 'vastag földjére'); de ez a jelző nem igazolható. — 201. s. *āuləm*: R. *auləm*, H. *aulā*, amint a köv. (202.) sorban R. is közli. De az eredeti jegyzés is jó értelmet ad: *kēr-sēr āuləm pūyitā* 'vas láncom végét visszafogja' s az eltérés a köv. sor *āulā* alakjától szándékos (l. ui. a 182. s. jegyzetét).

206. s. *mortī mā-χum* 'a madárköltöző táj embere (népe)'; l. tárgyalásának helyeit II, 670. Az 'alvidéki tenger' az Ob s egyéb folyók alvidékén van, tehát az északi Jegestengerrel azonos. Érthető, hogy az e tájról eredt erős szél az ég és föld között lengő medvét, illetve bölcsőjét a madárjáró délvidékre hordja. A *χumiy vit* 'férfias (é. férfi lakta) víz' jelzőjét R. *kumi*-nak írja, mi oly képzés lehet, mint *mort-i*, *al-i*, *lu-i* (HUNF.), de az átírás közlőjének ez az osztják melléknévi végzet ismeretlen. — 212. s. *ēry-āul sauyən* stb. helyesebb fordítása: 'ének végbeli inségbe jutok, rege végbeli nyomorúság ér₂ engem' (l. II, 626₁; 51. s. jegyz.). — 212. s. *vōšəm*: helyesen *vōšəm* a *vōš* 'inség, nyomorúság' szóból, mely a *saū* 'inség' párhuzamosa egy imádságban is (II, 425; l. II, 626). R. *vuaškén* jegyzése talán a *-kén* = R. *keurn* '-be' névutót tartalmazza, úgy hogy *vuaškén kajäum* ezt jelentené: *vōš-kijärnə χājajəm* 'nyomorúságba jutok (kerülök)'.

227. s. *nāu'iv jāruxap pālā* 'a húsos hónap fele'; l. ui. a 170. s. jegyzetét. R. itt is *nāuli*-t ír (l. 206. s. jegyz.). — 228. s. *kuolnə*: R. *kvoll*, noha a közbeszédben itt a *jūu joxli* mellett *-nə* lat. rag kell; l. ugyanez esetet fent a 152. s. jegyzetében. — 230—2. s. *āpān* 'bölcsőbe': R. *āpe* (mindkét esetben rag nélkül), noha az állítmány *ūnttaṣem*, ill. *χujiptaṣem*. Szintígy alább is (234—6. s.) ugyanez állítmányok mellett R. *piti* e h. *pifin* 'fészekbe'. — *siviy* a *sit* szóból, mely a bölcsőnek és szánnak elől levő abroncsszerű hajlatát (гиб, загиб) jelenti (l. ui. I. ének 198. s. jegyz.). H. itt is 'fonalnak' fordítja e szót.

234—6. s. *ñoxs normāy, uḡ n°*: R. *nyālmeng*, (236. s.) *nyār-mem*, melyek közül az utóbbi jegyzés látszik helyesebbnek. A *nōri* 'csúszik, mászik, kúszik' igével (pl. *nōrp jāyk* 'sikamlós, csúszós jég'); *ñoxs normāy* a. m. 'ahol nyuszt kúszik (mászik'; где собо́ль пользет). H. fordítása: 'alju' (nyusztos a.), melynek alapja előttem ismeretlen. — 252—3. s. *ñoxsāy, uḡy*: R. *nyohseng, uḡeng* a szigvai *-ūy* (= *iy*) melléknévi képzővel; l. fent 166. s. jegyz. — 257. s. *jālnən xaltə* 'a közben, hogy járnai fogsz': R. *jālnen kaltū*, de H. (úgy mint a 255. sorban) *ku'nen k'*. Az adott fordításban sajtóhibából a 257. vogul sor magy. mása a 255. sorba s a 255. vog. soré a 257. magy. sorba került. — 258. s. *taḡkəy xālā*: R. *tāhung kalā* a *taḡky* '(tűzgyújtó) moszat' (огневка) szó képzésével (l. II, 707). Magyarázata: '(ha) rothadt, fekete fűvel (é. moszattal) benőtt halottnak tetemét találod' (гнилой, черной травой оброслый труп найдешь). V. ö. *jol-ūsi* 'meghal' (II, 720) és *xālā* 'holttest, tetem' (II, 639). Hasonló költői szólás fent (l. ének, 272. s.) *χassin xālā* 'penészes tetem' s itt is alább (262. és 298. s.), mint a *taḡkəy x°* párhuzama. H. fordítása: 'az elveszés bokros közét' (a *xal* 'köz' szóra értve).

260. s. *sim joli-pāl ernə pūl* 'szív alá (é. gyomorba) kellő (kívánt) falat': R. *sim joli poal ernā pull*, H.-nál eltérő szöveg: *simn' érne āting pull* (a párhuzamos sorral való nagyobb egyezés kedvéért). — 264. s. *majtə rāṡnə* 'májnak kellemes' (falat) a *rāṡi* 'érint, hozzányúl' igéből (II, 690), melyből *rāṡnə* 'ami kellemesen érint, megfelelő, tetsző'. — 267—9. s. *pumən lapə'ən, nīrən l°*: R. (mindkét helyen) *lāpen*, szintígy 'alább a 281. és 291. sorokban; ellenben a 279. és 293. sorokban: *lāpé*. Mindkét igei végzet jól érthető: R. *pumne ke kangén, pumen lāpen* = *pumnə-ke xārṡe'ən, pumən lapə'ən* 'ha fűre fogsz hágni, a fűtől (fű által,

-n ablat. raggal) fogsz felemelkedni' (*lapi* 'emelkedik, fölemelkedik' II, 661) és R. *pumen läpé* = *pumən lapi* 'a füved (veled együtt, -n második sz. raggal) fölemelkedik' (annyira lesóványkodik bűnhödésedben). Az átírás közlőjének magyarázata: 'Ha ama tetemet megmozgatod (bántod), úgy elsorvadsz, hogy a fű és a vessző téged fölemel' (если пошевелиш тот труп, так высохнеш, что трава и вища тебя поднимать будет). Mert ha a medve a halottat bántja, utóbb az élő embert is megeszi (если он труп пошевелит, людей будет есть). H. fordítása R. *läpé* jegyzését a *lēpi* 'beföd, belep' igével értelmezi.

270. s. *mostal kaḡrəp*: R. *mostal kehrep* 'kórtalan, hibátlan', vagyis 'bűntelen keblű' (НЕВИНОВНОЇ), ki t. i. nem adott okot arra gonosz cselekedettel (különösen hamis esküvel, vagy esküszegéssel), hogy a medve széttépje. H. fordítása: 'éperejű'. — A *ḡumitā* s (274. s.) *nētā* 3. sz. birtokosragjának különös használatára nézve I. I, 247. — 276. s. *ñārā*: H. szerint s utána nálam is: 'bocskor' (ui. I, 16 s többször a III. énekben); de helyesen fordítva: 'cipő, saru'. R. *ñare, ñārā* 'Schuhe aus Leder', L. *ñāri* 'Topanken'. FLV. *ñārā*, KLV. *ñārā* 'cipő' (обушки), KLV. *kuāt-ñ°*, *māñs ñ°* 'a rén lábfejének bőréből készült „vogul“ cipő (обушки из кнсов), *ruš ñ°* 'cserzett bőrből való „orosz“ cipő, bakancs'. AHLQ. *ñāre vāi* 'Fussbekleidung von ungegerbtem Leder' (Wog. Wv.). OsztjÉ. *ñir* 'Sommerschuhe ohne Schäfte' (AHLQ.), Demj. *ñir*, Vj. *ñir* stb. 'Stiefel, Schuh' (KARJ. Ostj. Lautg. 218), Kond. *ñir*, Jug. *ñer* 'Halbstiefel' (PAAS.). — 283. s *sūmjəḡ* = *sumləḡ* 'élésdúc' (I. II, 700); AHLQ. *šumex, šumijəḡ, sumjəḡ, sumləḡ* 'kleiner Speicher auf hohen Ständern stehend' (Wog. Wv.).

294. s. *ness ālnə* 'csak úgy üresen (csupaszon) levő' (I. II, 674); *sālt-ñāyəl sūrīləm* 'hársfaháncs (vékonyágú) hússá szárítalak' a *sūrī* 'szárít' igével (a *sūri* 'szárad' causat. képzésével; I. II, 701). — 296. s. *palāl* 'gyökérből, vagy zelniceszárból való kötő fonál' (сарга), *p°-ñāyəl tāslələm* 'gyökérfonál (vékonyágú) hússá aszallak' (если у человека амбары похитишь, я тебя как мочало и саргу высушу). Az adott fordítás ezek szerint módosítandó. H. fordítása: 'a jövőre eltett hússzeleteket szárítom, a j° e° húsdarabokat aszalom'.

302—9. s. *sisj°-ke ḡālīlən* 'ha hátra (t. i. magad mögött) elhagyod', vagyis nem bántod a halott embert s az erdőben talált élésdúcot; *sisj°* (a *sīs* 'hát' szóból) 'hátra, mögé' (a fordításban

sajtóhibából 'mögött' h. 'mellett'). H. szerint: 's vissza fekszel', de R. írásában (ötször is következetesen) *kuliln* = *χulilən* 'el-hagyod' (l-vel), s csak így van értelme a tárgyas ragozásnak. — 312. s. *kātlāp* 'medvetalp' fordítása itt H.-tól eredt tévedés. Figyelembe veendő ugyanis, hogy e helyt *k^o* vastagságú mellzsról van szó (*sis-vōi* h. *ma'yl-vōi* olvasandó az eredeti szöveg szerint) s ennek párhuzama: *tārəs*, vagyis 'arasnyi vastagságú hátszír': *kātlāp* tehát olyféle mérték, mint *tārəs*. Idevágó adata REGULYNak: *kātlep* 'ladoń, Handbreite (tenyér, 4 Fingerbreite)'; *katlep pangvit* (= FLV. *kātlāp pāyχvit* 'egy tenyér szélességű'). E szerint itt *kātlāp* a. m. 'tenyérenyi', úgy mint alább (III, 93. I.) *tāl χōltənē kātlāp āsit sis-vōi* 'téli fogyasztásra (való) tenyérenyi vastagságú hátszír'. Más R.-féle adatok: *kātlū* 'Vorderfüsse des Bären; lapi', Szig. *katlepi*, (dual.) *katlepage* (= FLV. *kātlāpaya*), *koltempal* (= FLV. *kā'lām-pāl*; I. fent I. ének, 68. s. jegyz. és VI. ének, 132. s. jegyz.). Északi osztják neve a medve elölábainak: *kātlāp-pāderəlāl* (= *kāll-* 'fogni, megragadni'), a medve 'talpai': *kātlāp-pāderəlāl* (ΠΑΡΑΥ, ÉOM. 130).

324—8. s. *mosiy kaχəp* 'kóros keblű', t. i. 'bűnös' (ВИНОВАТЫЙ); I. fent 270. s. jegyz. — 332. s. *nājiy māt ūltū*: R. *naiŋg māt uolta*, H. *néiŋg māt* 'asszonyok helyén'. R. *naiŋg* szavának *néiŋg* (= ÉV. *nēyiy*)-re való változtatása szükségtelen; mert a költői nyelvben *nājiy* 'úrasszonyos' gyakori jelzés (pl. *nājiy sāt mā* II, 0507). Pontosabb fordítás: 'úrasszonyos vidékeken át' s szintígy a párhuzam kiegészítése céljából betoldott *χumiy māt ūltū* szavaké: 'férfias vidékeken át'. A medve főhivatása a vogul-osztják néphit szerint az eskü szentségén való örködés; ezért ő minden esküt hall s a hamis esküt, valamint az esküszegést megtorolja (I. erről bővebben: „A medveeskü népszokása a voguloknál“. Hunf. alb. 113—32).

344—6. s. A 'fej(e) leüthető, nyak(a) levágható erős álom' a bálványhősök sajátsága (II, 0526), de jól alkalmazható e jelzés a téli álmát mélyen alvó medvére is. Ugyane jelzést a medveköltő énekekben is megtaláljuk (III, 204, 213). — 348. s. *nāmətənə patəm χumitūn* 'a kedve kerekedett férfiától' (vö. *nāmtəmənə pats* 'eszembe jutott, kedvem kerekedett vmire'). — 355. s. *va'yliln*: a medve, midőn a vadásznak zsákmánya lesz, hozzá 'leszáll' (*va'ylil*) s a vadász őt 'leszállítja' (*va'yliti* II. 720 s alább VI. ének, címsor jegyz. meg XVI. ének, 3. s. jegyz.). Az az intés, hogy a medve

támadója elé 'csendes, meleg szél (módjára) üljön', azt jelenti, hogy ne dühösködjék (viharos szél módjára) s ne törekedjék ártani emberének. Vö. *maltip vōt jāmās nāmtal nēss va'jlnūm, tauūnt vōt j° kaḡrāl n° ūntnum* Reg. egy másik medveénekében (III. 511). A *tauūnt* szót magyarázó adatok: FLV. *tauūnt vōt* 'csendes szél' (тихий ветер), ABLQ. *tāvet, tauvet* 'still, ruhig; Ruhe, Stille', *taventam, tauventam* 'still werden' (Wog. Wv.). R. *vuūt tauī* = FLV. *vōt tauī* 'a szél csendesedik' (ветер стихнет), R. *tāuūnti (laželag, po tihonko), vuūt tauenten mās unlem* = FLV. *tauūnti (lāsälāj°)* 'csendesedik (lassacskán)', *vōt tauūntōnā mos ūnlē'am* 'a szél lecsendesültéig ülök'; továbbá *vōt tauūntami* (порода стихат), *rottij' tauūntaps* 'hirtelen elcsendesedett'. A *maltip* szóra vonatkozó jegyzések: R. *mältip* 'warm'; ABLQ. *mältip* 'warmes Wetter, Tauwetter' (Wog. Wv.); FLV. *mältip ḡätal vārs* 'meleg nap lett' (теплой день сделался).

360. s. *totaūen*: R. *totaūen* szava H. átírásából kimaradt, de a szövegbe jól illik. — 361—3. s. *norman*: R. (mindkét helyen) *norme*, a -n lat. rag elhagyásával (l. fent 152. s. jegyz.). A szó alakjára s értelmére nézve: R. *nārmā* 'Fussgestell', LV. *šun nārme* 'Schlittenstellage' = FLV. *normā* 'polc' (полка); *tārām āsnā n°* 'szentkép tartó p.' (божница), *sun ūnlōnā n°* 'szánállvány,' melyen nyáron tartják, hogy fája el ne rothadjon (лабаз саней), *nāyol-n°* 'hústartó állvány' (лабаз для мяса). ABLQ. *nārim* 'Pritsche; breite wandfeste Bank', *normān* 'Wandbrett' (bizonyára -n raggal megtoldva). Osztják megfelelő: ABLQ. *nōrim* 'Gestell, worauf Fische getrocknet werden'; ÉO. *nōrām, nōrām, nōrma* 'Gestell' (Pápay—Beke, ONGy.); IO. *nōrām* 'deszkaállvány, széles pad' (ПАТК.), KO. *nōrām* 'Pritsche, Bett, Gestell' (PAAS.).

365—82. s. Az 'ünnepelt medvét a házi s erdei bálványok ezüst dísz tárgyai közé helyezik: ez az énekben említett „finom ezüsttel, silány ezüsttel bőséges (boldog) fészek“ (l. II, 0173—7). Ezekon kívül kirakják a medveülő polcra a bálványok részére áldozott s mellettük tartogatott selyem- és posztógöngyölékeket: erre céloz az ének „vékony (finom) selyemmel, vékony posztóval dús (boldog) fészek“ jelzése (l. II, 0475). Ízletes ételeket is tesznek a vendég „állat“ elé, ezért ülőhelye "tavi táplálékkal, obi táplálékkal bőséges fészek", s természetes, hogy a ház, melyben a medvét ünneplik s tiszteletére medveünnepi színjátékokot is rendeznek, „leányvigadó, fiúvigadó jeles ház.“ A medveünnep

hasonló osztyák szertartásaira nézve I. PÁPAY ÉOM. 126—8, 135—6. — 375—7. s. *vouta jarmak*. = ÉO. *ὄρθα ἱερμάκ*; *v° nuḷ* = ÉO. *o° noḷ* PÁPAY uo. 137—8.

383. s. *uḷ morsin at et* 'állatot megillető (H. medvének kimért) öt éj' a *mors* 'mérték, minőség' szóból (pl. *ta mors lū* 'olyan minőségű ló' I, 6; *manā mors mākuḷ jāmuḷkuḷ* 'minő alkalmas minőségű földecske, hogy rajta jár hassanak' III, 74). Vö. *morsin sāt* 'a (vmely célra) kiszabott hét' I, 35; R. *morsin* 'etliche' (*m° ertn* 'redko', opp. *sau ertn*; *m° magam* 'malo narodu' = FLV. *morsin māxum* 'kevés', tkp. 'mérsékelt, kis számú nép'). A medvét, ha hím, öt napig, ha nőtény, négy napig ünneplik. Aztán „kikísérik“ (*sāxuo-sauo*), reárakva egy nyírhéjputtonyban a dísz tárgyakat s a neki szánt eleséget, hogy ezeket vigye magával égi atyja házába.

386. s. *ta'jltənə*: R. *täaltena*, H. (úgy, mint a 384. sorban) *taulene*; de az eredeti szöveg változtatás nélkül is jól érthető. A fordítás ekkép helyesbítendő: 'eltöltése után'. — 397. s. *xūnt* 'háti batyú' (I. II, 446): R. *kōnt* 'Ränzel', *siss-k°* 'Rückenränzel', KLV. *kut* id.; oszty. ÉO. *xint* 'nyírhéjputtony' (PÁPAY-BEKE), IO. *xaint*, *xänt*, (poet.) *xainet* 'nyírhéjkosár' (РЫБОБ; ПАТК.); Kaz. *xin't*, V. Vj. *k'in't* stb. 'Korb aus Birkenrinde' (KARJ. Ostj. Lautg. 175). — 392—402. s. A *xoltilən* s *āmilən* tárgyas ragozású állítmányok helyett, tekintettel R. *koltilən* s *āmilən* jegyzéseire, helyesebb volna ez az átírás: *xoltyle'an* s *āmjyle'an*, amint ezt H.-nál találjuk, s amelynek az adott fordítás is inkább megfelel.

391. s. *kitj' et*: R. *kiti et* 'kettő éjt' (e h. *kit et*), mint a hősénekekben *kitj' sam* 'kettő szem' *kit s°* helyett (szintígy *kitj' xum*, *kitj' sis* I,2 49, 254) valószínűleg a ritmus kedvéért, egytagú szók jelzője szerepében (itt pl. *kitj' et* három szótag, mint párhuzama *xurəm et*). — 410. s. *tūlilən* helyes fordítása: 'behozod' (t. i. *kuol-kurəmənə* 'házamba' 403. s.). — 413. s. *kaja-juj!*: R. *kājä juj* (szótári jegyzetei közt: „interj.; vége valaminek“). Különösen medvénekek végén találjuk, így III, 108, 265, 282, 322, 333, 367, 380, 519. Változatai: *kajä-juj!* III, 453, *kaja-juj!* III, 238, 253, *kaja-jujij-jujij!* III, 377, 479. L. a *kaj!* felkiáltó szócska tárgyalásának helyeit II, 653. REG. osztyák medvénekeinek végén is *käje jui!* (ONGy. 238, ÉOM. 116) = *kājäjuj* (PÁPAY).